

4.1. Charakteristika současného stavu přírodního prostředí, jeho příčiny a vývojové trendy

V následujících kapitolách jsou zpracovány dílčí okruhy vztahující se k vývoji a současnému stavu přírody Olomouckého kraje.

4.1.1. Zemědělské ekosystémy

4.1.1.1. Úvod a metodika

Využití půdy pro pěstování plodin je velmi starého data. První doklady o zemědělství ve střední Evropě spadají do období neolitické revoluce, tedy do období asi 5 300 až 4 300 př. Kr., kdy se objevují na místo sběračů a lovců pěstitelé rostlin.

Stav a vývoj zemědělství byl až do konce 18. století rozhodující krajinnotvornou činností. Podíváme-li se na skicu lesních ploch v Evropě a v Česku z období před 1000 lety a srovnáme-li je s dnešním stavem, je na první pohled patrné, jak výrazně se přírodní prostředí změnilo. Můžeme obecně říci, že rozsah zemědělské půdy v čase trvale rostl, intenzita jejího využívání však až do 80. let 19. století rostla podstatně pomaleji. Tehdy se u nás prosadily tržní vztahy, vyvolané průmyslovou a zemědělskou revolucí, výstavbou železnic i změnami v rozložení obyvatelstva, danými uvolněním někdejších feudálních vázaností lidí na území, kde se narodili.

Metodika

Pro zpracování kapitoly hodnotící zemědělské ekosystémy v rámci Olomouckého kraje byla přednostně využita data z katastru nemovitostí. Tato data však jsou zatížena chybou, která je do jisté míry znehodnocuje. Na špatné využitelnosti katastru se také podílí skutečnost že ne všechny území jsou k dnešnímu dni zpracovány v digitální podobě. Z tohoto důvodu byla dále použita data shromážděná katedrou socioekonomické geografie a demografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v rámci grantu GA ČR č. 205/98/1184. Tento projekt byl ukončen v roce 2000. Při zpracování jsme dále vycházeli z odborných článků a publikací, které se zabývají transformací zemědělského hospodaření v rámci České republiky v průběhu jeho jednotlivých etap vývoje.

Srovnatelnost získaných dat z různých období je zajištěna stažením všech ploch sledovaných v jednotlivých obdobích do osmi kategorií základních a třech sumárních (viz Tabulka 1). Orná půda, trvalé kultury (to je součet rozlohy zahrad, sadů, vinic a chmelnic), louky a pastviny tvoří sumární kategorii – **zemědělská půda (ZPF)**. **Lesní plochy** vytváří samostatnou sumární kategorii a poslední tři základní kategorie (zastavěné, vodní a ostatní

plochy) tvoří dohromady sumární kategorii - **jiné plochy**. Samotné vyhodnocení vývoje změn jednotlivých ploch i celkové struktury v uvedených letech je vyjádřeno v početní (podíly ploch jednotlivých kategorií na celkové rozloze, vývoj podílu rozlohy jednotlivých kategorií využití půdy) a grafické podobě.

Potřebná data byla získána z již zpracované databáze údajů dlouhodobých změn využívání půdy výzkumným kolektivem Bičíka I. V této databázi jsou zpracována data o půdním fondu za celé území ČR v časových horizontech 1845, 1948, 1990 a 1995. Podle Bičíka I. (1995) charakterizují zmiňované časové horizonty jednotlivé etapy socio-ekonomického rozvoje.

Tab. 8 Členění dat o využití ploch

Dílní kategorie	orná půda	lesní plochy	zastavěné plochy
	trvalé kultury		vodní plochy
	louky		ostatní plochy
	pastviny		
sumární kategorie ploch	zemědělská půda	lesní plochy	jiné plochy

4.1.1.2. Přírodní předpoklady pro zemědělské využití půdy

Z pohledu zemědělství lze Olomoucký kraj charakterizovat jako značně nehomogenní. Výrazné diference jsou především mezi severozápadní hornatou částí regionu s výrazně podprůměrnými půdními a klimatickými podmínkami, s převahou lesních ploch a drnových porostů, a částí střední a jihovýchodní s podstatně příznivějšími půdními a klimatickými podmínkami pro rozvoj intenzivního zemědělství s výraznou převahou vysoce produktivních půd a převážně intenzivně využívanou ornou půdou, tvořící až 80% ploch v krajině. Z celkové výměry kraje je 34,4% lesních pozemků. Zemědělské půdy je z celkové rozlohy kraje 54%, z toho představuje orná půda 76,5%.

Z hlediska zemědělského využití jsou nejvíce obhospodařovány černosoly, půdy původních stepí s hlubokou akumulací kvalitního humusu, které zaujímají v kraji 12% a následují je luvisol, z 15% rozlohy kraje. Nejrozšířenějším typem v ČR jsou kambisol, které se vyvinuly ve vyšších polohách a na území Olomouckého kraje zaujímají také největší procentuální zastoupení, 48% z celkové rozlohy. Ve vyšších polohách Jeseníků, v chladném a vlhkém klimatu, kde roční úhrn srážek převyšuje 800 mm, převládají podzoly a ty zaujímají 6% rozlohy kraje. Další údaje o zastoupení jiných typů půd podává Tabulka č.9.

Tab. 9 Zastoupení půd v Olomouckém kraji

PUDNÍ TYP	PLOCHA (ha)	PLOCHA (%)
FLUVISOLY	53567,4	10,42
KAMBISOLY	246778,6	48,02
LUVISOLY	80067,3	15,58
ANTROSOLY	3156,7	0,61
PODZOLY	29262,4	5,69
STAGNOSOLY	38738,1	7,54
ČERNOSOLY	62382,9	12,14

Rozložení jednotlivých typů půdy v rámci kraje je dále popsáno na úrovni okresů. Důvodem pro uvedení těchto údajů je skutečnost, že velmi dobře charakterizují vztah mezi typem půdy a způsobem zemědělského využití.

OKRES OLOMOUC (783 km² ZP)

V oblasti Hornomoravského úvalu jsou soustředěny černozemě (23%) na spraších na pravém břehu řeky Moravy, na levém břehu jsou hnědozemě (27%) a luvizemě (7%), také převážně na spraších. Zastoupení kambizemí (19%) je podprůměrné, soustředěny jsou na severovýchodě v lesnatější třetině oblasti, na paleozoických a kulmských břidlicích, pískovcích a drobách (Oderské vrchy, Nízký Jeseník). Mírně nadprůměrný podíl fluvizemí (15%) přísluší nivě Moravy, kterou doprovází také 7% glejů. Druhově patří převážná část oblasti (97%) k půdám středně těžkým. Podmínky pro zemědělskou výrobu jsou nejvýhodnější v okolí řeky Moravy, na západě (Zábřežská vrchovina). Na severovýchodě okresu se výrazně zhoršují.

OKRES PROSTĚJOV (554 km² ZP)

Okres je půdně klimaticky diferenciován na příznivější východní část (Hornomoravský úval) a pro zemědělskou výrobu méně vhodnou západní část (Drahanská a Zábřežská vrchovina). Vedle černozemí na spraších (40%) soustředěných ve východní části, je zde také vysoké zastoupení kambizemí (30%) a to v západní části okresu. Hnědozemě (13%) navazují na černozemě na západě a tvoří přechod ke kambizemím obou vrchovin. Kambizemě se nejčastěji vytvořily na paleozoických a kulmských břidlicích, pískovcích a drobách. Fluvizemě (5%) se vyvinuly v nivách pravostranných přítoků Moravy spolu s černicemi (5%). Z druhů převažují středně těžké (92%). Nadprůměrný podíl mělkých (12%) a silně skeletovitých půd (9%) zvláště v oblasti vrchovin je doprovázen průměrným zamokřením půd (15%). Nejvýhodnější podmínky pro zemědělskou výrobu se vytvořily na východě okresu, náročnější podmínky jsou na území vrchovin na západě území.

OKRES PŘEROV (630 km² ZP)

Okres má vysoký podíl luvizemí (27%) a hnědozemí (14%). Rozmístěny jsou v okolí řeky Bečvy v jižní části Moravské brány na sprašových hlínách, spraších a hlinitých překryvech mořských sedimentů a paleozoických a kulmských hornin. Téměř ¼ půd tvoří fluvizemě (24%) v nivě Bečvy a Moravy. Rovněž podíl černozemí (15%) je značný, navazují na fluvizemě a černice (5%) v jihozápadní polovině okresu (Středomoravská niva). Zastoupení kambizemí (14%) je nejnižší v severní Moravě a Slezsku, vytvořily se převážně na severozápadě okresu na území Oderských vrchů a Vítkovské vrchoviny, zčásti na severovýchodě v Podbeskydské pahorkatině. Převládajícím půdním druhem jsou středně těžké půdy (81%). Zastoupení těžkých půd je poměrně vysoké (14%) a je spojeno s výskytem černic a fluvizemí. Nejvýhodnější podmínky pro zemědělskou výrobu se vytvořily na jihovýchodě a severozápadě území, nejhorší na jihozápadě okresu a na území Zábřežské vrchoviny na východním okraji okresu.

OKRESY ŠUMPERK a JESENÍK (803 km² ZP)

Toto území má nadprůměrné zastoupení kambizemí (59%) soustředěných v severní a západní často zalesněné části na rulách, svorech, ale také na amfibolitech a žulách. Druhým nejčastějším typem jsou fluvizemě (14%) v nivách řeky Moravy na jihu, na severu území v nivách potoků v Žulovské pahorkatině. V Šumperské kotlině, v Žulovské pahorkatině a Zlatohorské vrchovině na fluvizemě navazují pseudogleje (12%) a gleje (1%). Hnědozemě (přes 10%) a luvizemě (3%) na obou březích Moravy (zvláště na levém) patří k nejurodnějším půdám okresů. Podmínky pro zemědělskou výrobu jsou nejpříznivější na jihovýchodě a na severu okresu, nejnáročnější v západní části (Zábřežská vrchovina) a ve vyšších polohách s výskytem kambizemí.

4.1.1.3. Vývoj a využití půdy od poloviny 19. století

V předchozí části jsme demonstrovali rozložení typů půd v rámci kraje, která má přímý vliv na intenzitu a způsob využití zemědělských pozemků. Zemědělství prošlo za celou dobu své existence složitým vývojem, různé majetkové vztahy, změny v technologii obdělávání půdy a pěstování plodin a v neposlední řadě ho i ovlivňovala poptávka po různých zemědělských produktech.

Česká republika má k dispozici ve světě ojedinělé údaje o půdním fondu již od roku 1845. Tato datová základna na úrovni katastrálních území umožňuje sledovat vývoj jednotlivých kategorií využití půdy a celkové struktury ploch v posledním půl druhém století. Katedra Socioekonomické geografie a demografie, Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze

v roce 2000 ukončila výzkum změn ve využití půdního fondu a hlavních faktorů, které je v jednotlivých obdobích ovlivňovaly (viz metodika).

Ve zpracované databázi byla data o půdním fondu za celé území ČR v časových horizontech 1845, 1948, 1990 a 2000. Tyto časové horizonty charakterizují jednotlivé etapy socio-ekonomického rozvoje. Výběr těchto časových horizontů není náhodný. První rok uvádí data z let 1825-43, kdy probíhalo na našem území vojenské mapování, a k němu evidence nemovitostí, vše před prosazením tržních, kapitalistických výrobních vztahů, a to za účelem daňovým. Daň ze zemědělské půdy byla jedním z klíčových příjmů monarchie. V tomto období orné půdy většinou přibývalo, především v nížinných oblastech s neúrodnějšími půdami se zvětšoval rozsah orné půdy. Rok 1948 zachycuje stav v poválečném období na konci odsunu Němců z pohraničí a před nástupem socializace zemědělství a masové urbanizace u nás. V tomto období orné půdy spíše ubývalo. Hlavní příčinou záborů orné půdy byl v nížinných oblastech růst sídel, zábor pro povrchovou těžbu a další podobné účely. Rok 1990 představuje ukončení totalitního období a zahájení transformačních procesů, který z hlediska využití půdy nastartoval vývoj mnohdy podobný období 1845-1948. V současné době jsme svědky poklesu intenzity zemědělství v podhorských a horských oblastech, ve svažitých a na málo úrodných pozemcích. Jedná se hlavně o přeměnu polí na louky a pastviny, ponechání úhoru, přechodem chovu dobytka na pastevecký či kombinovaný atd. To vše se promítá do struktury půdního fondu. Vývoj využití půdy je demonstrován v následujících tabulkách. Souhrnné údaje pro Olomoucký kraj jsou prezentovány v tabulce č. 10. Údaje za jednotlivé obce s rozšířenou pravomocí jsou shrnuty v tabulce č. 11.

Tab. 10 Souhrnné údaje o využití půdy pro Olomoucký kraj

Celý kraj	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	5281	36339	35219	71557	262041	338880	511511
1948	10466	30771	10997	41768	276623	328856	505583
1990	15363	15945	25129	41074	215713	272150	505578
2000	15642	18797	30560	49357	206526	271525	505624

Tab. 11 Údaje o využití půdy za jednotlivé obce s rozšířenou působností.

Hranice	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	445	3270	3123	6393	18534	25371	34278
1948	890	3529	1512	5041	19448	25379	34270
1990	1149	2772	1075	3846	16905	21900	34262
2000	1198	2836	1195	4032	16815	22044	34264

Jeseník	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	352	3525	2974	6499	25435	32286	68649
1948	1114	1702	850	2552	26950	30616	68631
1990	1042	1426	5068	6494	15883	23420	68634
2000	1031	2302	5298	7600	14695	23327	68632
Konice	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	207	1225	804	2029	9190	11426	17602
1948	321	1331	356	1687	9374	11382	17603
1990	450	1146	751	1896	8174	10520	17595
2000	453	1184	736	1920	8138	10510	17598
Lipník n. B.	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	195	640	1357	1997	6414	8606	13617
1948	492	852	379	1230	6911	8634	13602
1990	1091	614	203	816	6004	7911	13599
2000	1079	631	190	821	5987	7887	13605
Litovel	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	338	1144	1652	2796	12264	15398	24225
1948	529	1135	286	1421	13070	15020	23942
1990	1080	588	552	1140	11923	14143	23923
2000	1141	604	515	1119	11793	14052	23924
Mohelnice	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	230	1521	974	2495	8880	11606	18225
1948	347	1647	321	1968	9263	11577	18277
1990	648	982	434	1416	8143	10207	18246
2000	647	1066	492	1557	7972	10176	18252
Olomouc	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	751	8001	6384	14385	44984	60120	86228
1948	1796	6313	1641	7953	48973	58722	83652
1990	2537	1398	1766	3163	36507	42208	83647
2000	2591	1507	1818	3325	36000	41915	83669
Prostějov	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	639	2439	4065	6505	38801	45945	56889
1948	1303	1685	773	2458	39515	43277	54152
1990	1961	879	687	1566	36882	40408	54164
2000	1989	894	656	1550	36735	40274	54165
Přerov	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	665	2857	4631	7489	23819	31973	38907
1948	1201	2110	611	2721	28563	32484	38853
1990	2101	1011	252	1262	25773	29136	38884
2000	2103	902	240	1142	25874	29118	38886
Šternberk	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	145	1713	767	2480	8489	11114	17625
1948	256	1597	289	1886	9033	11175	17629
1990	295	581	685	1266	8323	9884	17636
2000	305	1600	1526	3126	6436	9867	17637

Šumperk	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	694	5707	5838	11545	38879	51118	87731
1948	1274	4811	3075	7887	37893	47055	87727
1990	1853	2472	11897	14369	16629	32851	87750
2000	1864	2607	14891	17498	13463	32825	87753
Uničov	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	360	1749	1170	2919	13551	16830	21176
1948	474	1709	190	1899	14658	17031	21167
1990	608	549	312	861	14391	15859	21160
2000	688	855	356	1211	13923	15822	21157
Zábřeh	Trvalé kul.	Louky	Pastviny	TTP	Orná půda	ZPF	Rozloha
1845	259	2547	1480	4026	12802	17087	26359
1948	469	2351	714	3065	12972	16506	26078
1990	547	1530	1449	2979	10178	13704	26080
2000	554	1810	2647	4457	8696	13708	26082

4.1.1.4. Využití půdy v současnosti

Z následující tabulky č.12 je patrné, že nejvíce orné půdy (přes 60%) je na území těchto obcí s rozšířenou působností: Uničov, Prostějov a Přerov. Překvapivě do této kategorie nepatří Olomouc, kde je pravděpodobně velká část území zastavěna a z dat o využití půdy je patrné, že je zde velké zastoupení vodních ploch. Obecně lze konstatovat, že nejvíce orné půdy je na území obcí s rozšířenou působností, které leží v nižších nadmořských výškách a jejichž větší území se nachází v Hornomoravském úvalu (oblasti Hané). Obce s rozšířenou působností, jejichž větší část území se nachází v horských a podhorských oblastech, mají větší procento zastoupených trvalých kultur. Jsou obce Šumperk, Zábřeh a Šternberk, kde se pohybuje procentuální výměra rozlohy trvalých kultur mezi 17-19%. Tento vývoj plně koresponduje s dotační politikou Ministerstva zemědělství v 90. letech 20.století, kdy úbytek orné půdy na úkor trvalých travních porostů je z pohledu historických dat charakteristickým rysem modernizující se společnosti.

Tab. 12 Údaje o využití zemědělské půdy v roce 2000

	ZPF	%	TTP	%	Orná půda	%	rozloha v ha
Hranice	22044	64	4032	11,8	16815	49,1	34264
Jeseník	23327	34	7600	11,1	14695	21,4	68632
Konice	10510	59,7	1920	10,9	8138	46,3	17598
Lipník nad B.	7887	58	821	6	5987	44,0	13605
Litovel	14052	58,7	1119	4,7	11793	49,3	23924
Mohelnice	10176	55,8	1557	8,5	7972	43,7	18252
Olomouc	41915	50,1	3325	4	36000	43,0	83669
Prostějov	40274	74,4	1550	2,8	36735	67,8	54165
Přerov	29118	74,9	1142	2,9	25874	66,5	38886
Šternberk	9867	55,9	3126	17,7	6436	36,5	17637
Šumperk	32825	37,4	17498	19,9	13463	15,3	87753
Uničov	15822	74,8	1211	5,7	13923	65,8	21157
Zábřeh	13708	52,6	4457	17,1	8696	33,3	26082
Celý kraj	271525	53,7	49357	9,8	206526	40,8	505624

4.1.1.5. Ekologické zemědělství

Ekologické zemědělství (EZ) lze definovat jako vyvážený agroekosystém trvalého charakteru, který se zakládá na lokálních obnovitelných zdrojích. Celkově spočívá EZ na filozofii holistického pojetí přírody, kdy příroda je chápána jako jednotný celek se svou vlastní přirozenou hodnotou. Člověk je chápán jako součástí přírody rovnocenný ostatním živým tvorům. Ekologické zemědělství je hospodaření s kladným vztahem ke zvířatům, půdě, rostlinám a přírodě bez používání umělých hnojiv, chemických přípravků, postřiků, hormonů a umělých látek. Jedná se o velmi pokrokový způsob hospodaření, které staví na tisíciletých zkušenostech našich předků a bere ohled na přirozené koloběhy a závislosti. Tak umožňuje produkovat vysoce hodnotné a kvalitní potraviny. Ve světě se již rozvíjí několik desetiletí a od r. 1994 je součástí zemědělské politiky EU.

V České republice se vznik ekologického zemědělství datuje od roku 1990, již koncem roku byly uvolněny první finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků. Dotace pokračovaly až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15 tis. ha. Rozhodnutí MZe ČR zrušit dotace způsobilo v letech 1993-1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj ekologického zemědělství. K obnovení dotací a dalšímu dynamickému nárůstu počtu ekologických farem došlo v roce 1998. Státní podpora je od roku 1998 poskytována na základě nařízení vlády č. 505/2000 Sb., ve znění nařízení vlády č. 500/2001 Sb. Výše vyplacených státních prostředků na ekologické zemědělství dosáhla loni hodnoty téměř 211 miliónů korun. Na Ministerstvu zemědělství se v současné době připravuje Horizontální plán rozvoje venkova, který po vstupu do EU umožní České republice čerpat finanční prostředky z fondu EAGGF (Evropský zemědělský garanční a orientační fond), jehož součástí je i podpora ekologického zemědělství. V přípravách je také interní dokument Ministerstva zemědělství – Akční plán ekologického zemědělství. Ten si klade za cíl usměrnit a posílit úlohu ekologického zemědělství na vnitrostátní úrovni, tak aby v roce 2010 bylo do ekologického zemědělství zařazeno minimálně 10 % zemědělského půdního fondu ČR.

Podle statistických údajů Ministerstva zemědělství se výměra zemědělské půdy zařazená do ekologického zemědělství se za posledních deset let zvýšila více než pětinasobně. V roce 2002 ekologicky hospodařilo 717 registrovaných podniků na ploše 235 136 ha, což představuje 5,5 % ze zemědělského půdního fondu v ČR. Z toho největší podíl (tab.11) – přes 90 % zaujímají trvalé travní porosty, následuje orná půda (8,3 %), trvalé kultury (0,4%), ostatní plochy tvoří 1,2 % z ekologicky obdělávané půdy.

Tab. 13 Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství ČR v roce 2002

Plochy	výměra v ha	Podíl v %
Orná půda	19 536	8,3 %
TTP	211 924	90,1%
Trvalé kultury (sady, vinice)	898	0,4%
Ostatní plochy	2 778	1,2%
Celkem	235 136	100%

KEZ o.p.s. (Kontrola ekologického zemědělství, obecně prospěšná společnost) zajišťuje odbornou nezávislou kontrolu a certifikaci v systému ekologického zemědělství. KEZ o.p.s. je nevládní nezisková organizace, která byla založena v roce 1999 jako obecně prospěšná společnost podle zákona č.248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech. Tato organizace také shromažďuje veškeré statistické údaje o ekologickém zemědělství v ČR. Údaje za Olomoucký kraj nám nebyly touto obecně prospěšnou institucí dány k dispozici, proto jsou v této kapitole prezentovány jen obecné informace o ekologickém zemědělství nebo informace za celou ČR.

4.1.1.6. Produkční bloky

V rámci EU je zaveden systém IACS. Smyslem tohoto systému je zabránit dvojímu nárokování stejné půdy a zvířat na podporu ze zdrojů EU. Základní normy popisující systém IACS jsou 3508R92, 2419R01 a dalších více jak 200 souvisejících norem EU, jež stanovují klíčové prvky, které je nutno pro správnou funkci vybudovat.

Vlastní systém IACS je tvořen celou řadou částí. Jednu ze základních představuje komplexní registr půdy, který je založen na definici zemědělské parcely a produkčního bloku.

Zemědělská parcela

– souvislý díl zemědělské půdy, na kterém zemědělský výrobce pěstuje jednu plodinu (čl. 1/4, 3508R92), totožná s rotací plodin v rámci osevního postupu plodin.

Produkční blok

– plocha reálně obhospodařované zemědělské půdy, na které probíhají pravidelné agrotechnické zásahy, na které jsou pěstovány plodiny nebo zde probíhá jiný způsob zemědělského hospodaření a která je ohraničena relativně stabilními terénními překážkami typu intravilán obce, zastavěná plocha, cesta, vodoteč, vodní plocha, les, výrazná terénní překážka.

Jeden produkční blok přitom může obsahovat více zemědělských parcel jednoho či více uživatelů – zemědělských výrobců.

Vytvořením registru půdy, který je v rámci ČR známější pod názvem registr produkčních bloků, byla v průběhu minulých let pověřena Ministerstvem zemědělství společnost EKOTOXA Opava s.r.o. V době zpracování předkládané Koncepce ochrany přírody a krajiny nebyl tento registr dokončen a termín jeho dokončení nebyl znám. Z tohoto důvodu dále uvádíme pouze obecné principy podle, kterých je registr tvořen. Důvodem pro jejich uvedení je především skutečnost, že pro čerpání finančních prostředků z dotačních programů bude jedním z klíčových ukazatelů zařazení předmětných pozemků do jednotlivých kategorií registru. Protože celá řada dotačních programů bude zaměřena na změny zemědělského využívání půdy, bude mít jejich realizace zásadní dopad na krajinu. Tím je dána velmi úzká vazba na zájmy hájené orgány ochrany přírody a krajiny.

Registr produkčních bloků

Registr produkčních bloků eviduje pozemky, na nichž probíhá zemědělské hospodaření v reálných hranicích na zemském povrchu. Informace o těchto pozemcích jsou složeny ze dvou částí:

1. grafická část: informace o tvaru, poloze vnějších a vnitřních hranic, výměře bloku,
2. popisná část:
 - kód produkčního bloku, číslo zemědělské parcely,
 - informace o užívání (kultura, kód uživatele, závlahy, ekologické zemědělství),
 - geografická identifikace (kód katastrálního území, název mapového listu ZM10, souřadnice středu bloku v JTSK),
 - kategorizace bloku (svažitost, nadmořská výška, BPEJ, faktory omezující hospodaření, LFA).

Registr se vytváří postupně na území celé České republiky s využitím metod DPZ, GIS a digitální kartografie na základě ortofotomap zhotovených z aktuálních leteckých snímků území. Při jeho tvorbě je důsledně zaváděna dvoustupňová hierarchie: produkční blok – zemědělská parcela. Produkční blok nemusí být již dále dělen nebo může být rozdělen na dvě nebo více zemědělských parcel.

Registr je budován jako výkonný nástroj pro administraci a kontrolu zemědělských dotací.

Produkční blok

Produkční blok (PB) je souvislá plocha zemědělské půdy, na níž probíhá pěstování plodin nebo jiné zemědělské hospodaření, která je vymezena pevnými terénními hranicemi.

Pevnou terénní hranicí jsou míněny především: hranice lesa, příkop u silnice, pás zeleně okolo vodního toku, trvalá polní cesta, mez, trvalý příkop, začátek zastavěného území.

„Díry“ uvnitř produkčního bloku

Uvnitř produkčního bloku mohou být vymezeny uzavřené plochy, tzv. „díry“, které nejsou zemědělsky využívány. Díry mohou být především: lesík, skála, trvalý mokřad, stavební objekt.

Produkční blok může být dále rozdělen na jednotlivé díly bloku (DB). Toto dělení se zavádí, pokud uvnitř produkčního bloku probíhá hranice kultur anebo užívání.

Kultura a užívání produkčního bloku (dílu bloku)

Kulturou a užíváním produkčního bloku nebo dílu bloku se myslí skutečná kultura a uživatel ke dni provádění verifikace.

Tvar PB a DB se zakresluje podle situace viditelné na ortofotomapě. Informace o kultuře a užívání DB se zjišťují v průběhu verifikace se zástupci uživatelů zemědělské půdy. Reálná kultura nemusí korespondovat s kulturou uvedenou v katastru nemovitostí. V případě užívání se jedná o subjekt, který reálně na DB hospodaří.

Identifikace produkčního bloku

Každému produkčnímu bloku je v průběhu vytváření registru PB přiřazen pracovní kód, který umožňuje jeho identifikaci v rámci celé ČR.

Označení dílu bloku

Díly bloku jsou v rámci produkčního bloku označeny pořadovým číslem.

Nejmenší výměra dílu bloku

Nejmenší výměra dílu bloku, která se zakreslí v průběhu verifikace, není přesně stanovena a řídí se následujícím pravidlem: díl bloku je identifikován, pokud je vzhledem k rozlišení leteckého snímku možné rozpoznat průběh její hranice, zakreslit tuto hranici do pracovní mapy a zjistit o ní základní popisné informace. (Toto pravidlo platí identicky pro produkční bloky, které nejsou dále děleny na díly bloku). Nařízení EU uvádí jako nejmenší výměru dílu bloku 0,3 ha. Vzhledem k rozlišení snímku a zvolenému měřítku pracovních map používaných při verifikaci (1:7800), je reálné identifikovat díl bloku o výměře okolo 0,1 ha. Výměra 0,02 ha (200 m²) představuje přibližnou mez pro zakres „díry“ uvnitř produkčního bloku.

Méně příznivé oblasti (LFA) a oblasti s ekologickými omezeními

Podpora méně příznivých oblastí je zakotvena v zákoně č. 252/1997 Sb., o zemědělství.

K provedení tohoto zákona byla vydána postupně 4 nařízení vlády, přičemž poslední z nich,

nařízení vlády č. 505/2000 Sb., vymezuje méně příznivé oblasti dle kritérií NR 1257/1999 (s výjimkou demografického kritéria). Tato opatření je zaměřeno na podporu zemědělců hospodařících v oblastech s méně příznivými podmínkami s cílem přispět ke stabilizaci venkovského obyvatelstva v těchto oblastech a pomoci zajistit pro zemědělce odpovídající úroveň příjmů.

Cíle opatření

- zajistit odpovídající příjmy zemědělským podnikům hospodařícím ve ztížených podmínkách
- přispět ke stabilizaci venkovské populace
- udržet atraktivitu krajiny (krajinný ráz),
- podpořit systémy hospodaření přátelské k životnímu prostředí,
- přispět k udržitelnému využití zemědělské půdy a ochraně ostatních přírodních zdrojů (zejména vodní zdroje).

A) Méně příznivé oblasti (LFA)

Základní územní jednotkou pro vymezení méně příznivých oblastí je území obce. Na základě kritérií daných Nařízením Rady 1257/1999 a s přihlédnutím k přírodním, ekonomickým a demografickým podmínkám v České republice. Cílem je podpora rozvoje venkova těchto území prostřednictvím Evropského orientačního a záručního fondu pro zemědělství.

Pro vymezení méně příznivých oblastí byla stanovena následující kritéria:

Horské oblasti (značení H)

Průměrná nadmořská výška obce větší nebo rovna 600 m n.m.

Průměrná nadmořská výška větší nebo rovna 500 a menší než 600 m n.m. a zároveň sklonitost nad 70 na ploše větší než 50 % výměry zemědělské půdy v obci.

Ostatní méně příznivé oblasti (ostatní LFA, značení O)

Zařazeny obce, které mají výnosnost zemědělské půdy menší než 34 bodů (80 % průměru ČR), hustota obyvatelstva v ostatní LFA v okrese menší než 75 na km² a podíl zemědělců na ekonomicky aktivním obyvatelstvu v ostatní LFA větší než 6%.

Oblasti se specifickými omezeními (značení S)

Výnosnost zemědělské půdy menší než 34 bodů (80 % průměru ČR).

S ohledem na nesourodý charakter oblastí vymezených na základě výše zmíněných parametrů a v návaznosti na doporučení Evropské komise byla s cílem vytvoření ucelených celků méně příznivých oblastí provedena homogenizace území, v jejímž důsledku byly do méně příznivých oblastí zařazeny i některé obce, které striktně nesplňují kritéria daná pro vymezení méně příznivých oblastí.

Kategorizace zemědělské půdy podle LFA

Kategorie LFA byly pro podmínky České republiky stanoveny na základě několika vstupních podkladů:

- seznam obcí zařazených do kategorií H-horská, S-specifická, O-ostatní, N-nezařazeno do LFA (od VÚZE)
- vektorová data polygonů s bodovým hodnocením výnosnosti na území obcí zařazených VÚZE do LFA (od VÚMOP)
- V registru produkčních bloků byla ke každému PB na základě analýzy nad DMT určena střední nadmořská výška a střední svažitost.

Z těchto vstupních údajů bylo na základě klíče vytvořeného ve spolupráci MZe, VÚZE a VÚMOP provedeno detailnější rozčlenění produkčních bloků do méně příznivých oblastí.

Podrobné členění méně příznivých oblastí (LFA)

Horské oblasti – H:

H1 - půdní bloky s identifikací střední nadmořské výšky větší nebo rovnou 700 m n.m.

H2 - půdní bloky s identifikací střední svažitosti větší nebo rovnou 7° za splnění podmínky, že

střední nadmořská výška půdního bloku je nižší než 700 m n.m.

H3 - půdní bloky nespĺňující výše uvedená kritéria

Ostatní LFA - O:

O1 - výnosnost půdy v půdním bloku nižší než 29,54 bodů (70 % průměru v ČR)

O2 - výnosnost půdy v půdním bloku vyšší nebo rovna 29,54 bodů a nižší nebo rovna 33,76 bodů (80 % průměru v ČR)

O3 - výnosnost půdy v půdním bloku vyšší než 33,76 bodů

Oblasti se specifickými omezeními – S:

S1 - výnosnost půdy v půdním bloku nižší než 29,54 bodů (70 % průměru v ČR)

S2 - výnosnost půdy v půdním bloku vyšší nebo rovna 29,54 bodů a nižší nebo rovna 33,76 bodů (80 % průměru v ČR)

S3 - výnosnost půdy v půdním bloku vyšší než 33,76 bodů.

B) Oblasti s ekologickými omezeními

Obecně se jedná o:

- 1. a 2. zóny Národních parků a Chráněných krajinných oblastí – velkoplošná chráněná území podle zákona č. 114/1992 Sb.
- maloplošná chráněná území podle zákona č. 114/1992 Sb.

Tato specifikace vychází z kritérií NR 1257/1999 a je takto formulována v návrhu

Horizontální plán rozvoje venkova pro Českou republiku 2004-2006.

Použitá literatura v této části:

Bičík, I., Jeleček, L. (1995): Metodika hodnocení změn půdního fondu České republiky v posledních 150 letech. In: Půda v ekonomických souvislostech. Sborník ze semináře VÚZE 2.-6.10. 1995, VÚZE, Praha, s. 106-109.

Bičík, I. (2000): Interakce „příroda – společnost“ v datech o půdním fondu. Geografické rozhledy 4/1999-2000, p. 108-109.

Lipský, Z. (2000): Kam se ubírá česká krajina? Geografické rozhledy 4/1999-2000, p. 88-89.

Internetové stránky společnosti Ekotoxa a Ministerstva zemědělství ČR:

[www. ekotoxa.cz](http://www.ekotoxa.cz)

www. mze.cz